
Vägen fram till ett förslag

Rolf Reimers

Projekteringsmetodik, KTH

1.

Den rubrik jag fått mig tilldelad lyder, "Vägen fram till ett förslag" med ordet ett understruket. Att stryka under det ordet låter antyda, att man skulle kunna komma fram till fler än ett förslag. Så är det naturligtvis inte. Till slut blir det bara ett förslag - det som förverkligas.

Ändå ligger det något i att fokusera på ordet ett. Det som slutligen förverkligas är ofta en kompromiss, som innehåller delar av olika tankelinjer, synsätt, helheter. På så sätt är det som förverkligas ofta delar från en mängd olika förslag, snarare än en genomtänkt helhet.

Att det blir så är naturligt, eftersom planeringsprocessen i så hög grad är en förhandlingsprocess, ett förhandlingsspel där man ger och tar. Varje delaspekt har sina företrädare, som bevakar sin aspekt. Det leder till att man lockas försöka optimera varje enskildhet för sig. Ibland är detta bra, men vanligen inte. Ett staplande av en massa optimala dellösningar på varandra ger lätt en dålig helhet. En bra helhet består av dellösningar i harmoni med varandra, dellösningar som sällan är optimala var för sig.

Vem skall då åstadkomma denna helhet? Det är politikerns roll att formulera de övergripande målen, de som blir helhetens måttstock. Det är planerarens roll att se till att de övergripande målen inte glöms bort och att jämka ihop alla motstridiga krav till en fungerande hel-

het. En helhet, som ger goda förutsättningar för förändring och bevarande, som ger möjlighet till kvaliteter utöver vad alla delbehov och delidéer ger uttryck för?

Det här med att offra detaljer för helheten är en "sanning", som det är lätt att hålla med om, inte minst för att den låter bra - låter djupt. Men, det är en sanning som det är svårt att leva efter. Hur, till exempel, motivera en sämre trafiklösning, för att den passar bättre in i en eftersträvad helhet? Hur bevisa att det helheten vinner är värdefullare än det delen förlorar?

Detta, att den goda helheten sällan består av en mängd optimerade delar, och framför allt viika slutsatser man skall dra av det, tycker jag kunde vara ett ämne att ta upp i en efterföljande diskussion.

2.

Jag skall nu återgå till rubriken för detta diskussionsinlägg. "Vägen fram till ett förslag". Kanske borde ordet "vägen" ha strukits under i stället för ordet "ett".

Det som många av oss kom fram till, när vi försökte förstå och förbättra kommunernas planering, bland annat i samband med kommunsammanslagningarna, var att vägen, hur absurt det än kan verka, kunde vara viktigare än resultatet. Hellre en väl förankrad plan, som de berörda gjort till sin och kämpade för, än en aldrig så bra plan som ingen känner för. Med en omsorgsfullt utformad

arbetsprocess kan mycket uppnås, som inte bara är till hjälp i den aktuella planeringsuppgiften, utan som är av värde på ett mer övergripande plan. Vi kan uppnå resultat som är till nytta i helt andra planeringsuppgifter, som leder till bättre kontakter mellan människor, organisationer eller myndigheter, som leder till fördjupade kunskaper av värde för framtida planering, som kanske rent av leder till omformuleringar av den aktuella uppgiften, eller till att den pågående arbetsprocessen avbryts. När det gäller planering är sättet att arbeta på, på sikt, viktigare än de tillfälliga resultaten, - vägen viktigare än målet.

Vad är det då för ett sätt att arbeta på, som ger dessa fördelar och som skiljer sig från det vanliga sättet att arbeta? Jo, det handlar om att engagera många människor, att lyssna, och att ta till vara deras erfarenheter, insikter och kunskaper. Det handlar om att redovisa hur andra bidragit till och påverkat planeringen och att lägga ner omsorg på att formulera sig begripligt. Det handlar också om systematik, om att hela tiden försöka hålla klart för sig vad syftet är med de enskilda arbetsmomenten. Det handlar om tålmod, inga förhastade beslut, men också om modet att fatta beslut och sedan följa upp dem, och modet att ändra beslut när de leder fel. Det handlar, tror jag, främst om en metodik, som kan modifieras allteftersom nya kunskaper utvinns ur arbetet i landets kommuner, bland landets forskare, på konsultkontoren.

Vi måste också komma ihåg att man, för att orka engagera sig, måste kunna påverka, och då menar jag inte bara i några oväsentliga småfrågor. Vi har alla för lite tid, eller snarare, det är för mycket som vår tid skall räcka till. Det skall till goda skäl för att vi skall lägga vår tid på kommunens planering, vare sig vi är politiker, tjänstemän eller allmänhet. Ett

sätt att öka de involverades möjlighet är att försöka undvika tidiga, onödiga lösningar.

I det här sammanhanget kommer också frågan in vem som skall fatta vilka beslut. Och inte minst planerarens ansvar att visa vad olika beslut leder till. Jag skall återkomma till det strax.

Det här med vägen som det viktiga, med att bygga upp ett metodiskt och systematiskt sätt att arbeta, som kanske till en början ger långsammare och tyngre planeringsprocess än man annars skulle fått och kanske rent av sämre planer, men som på sikt leder till bättre resultat. Det får bli den andra punkten som jag skulle vilja att vi får en diskussion om.

3.

Det låg något i, att betona ordet *ett* i rubriken, att vi alltid till slut kommer fram till *ett* förslag. Lika klart är att många förslag prövas på vägen. De kan skilja sig i detaljer, eller vara mycket olika även i de stora dragen.

Frågor, som man kan ställa sig mot bakgrund av detta är: Testar vi tillräckligt många alternativ? Innehåller dom alternativ vi testat de intressanta möjligheterna och behoven? Dokumenterar och redovisar vi våra tester på ett lämpligt sätt?

Jag tror det är viktigt, att hålla isär två typer av alternativ, nämligen dels alternativa dellösningar, t ex alternativa sätt att mata ett område med trafik, och dels alternativa helhetslösningar.

När det gäller dellösningarna kan de både prövas var för sig och inom ramen för helheten. När vi prövar dem i helheten dyker ofta nya för- och nackdelar upp, t ex kan det visa sig, att en trafiklösning, som är något sämre än en annan, sett ur trafikens synvinkel, ger möjligheter att bevara ett forminne som annars skulle försvinna.

Mina diskussionspunkter berör alla varandra. Det exempel som jag nyss gav, med trafik och fornminne, kan också exemplifiera min tes om att den goda helheten inte alltid består av de bästa delarna.

När vi arbetar med att utforma planer, hus, möbler och annat, prövar vi oss fram genom att formulera oss, ifrågasätta, formulera på nytt, och så vidare. En del formuleringar är inte så allvarligt menade, de kan snarast ses som försök att intervjua oss själva. Genom att göra provokativa påståenden som liknar alternativ kan vi också intervjua andra, ta reda på deras kunskaper och värderingar. Andra formuleringar är mer allvarligt menade, ja, kanske rent av slutliga ställningstaganden. Ofta är det svårt för lekmanen att hålla isär de här olika typerna av formuleringar av alternativ. Därför visar vi helst inte upp dem utanför en mycket trång krets av kollegor. Vi förlorar då möjligheten att få synpunkter från andra än de där kollegorna. Ännu värre är kanske att vi missar möjligheten att intressera andra för det vi håller på med och att låta dem succesivt växa in i de frågeställningar som planen behandlar. Att visa upp ofärdiga, ogenomtänkta tidiga försök innebär emellertid också risker för missförstånd eller för tidiga läsningar.

Vi bedriver en typ av forskningsarbete när vi arbetar fram ett planförslag. Denna forskning kan vara intuitiv eller systematisk. Den kan ske genom samtal och tänkande utan att komma ner på papper eller in i en dator, eller den kan dokumenteras och bli tillgänglig för andra längre fram.

Det som onekligen ofta sker, är att man efteråt säger sig: Nästa gång skall jag skriva ner och systematiskt arkivera alla beslut som fattats, alla motiveringar som formulerats, alla tankar som prö-

vats. Lika säkert är att vi inte gör detta nästa gång ... och inte näst nästa och inte gången därefter heller.

Det vore intressant att ta upp till diskussion hur man kan se på det här med alternativ, och om och i så fall hur man skall lägga upp en dokumentation av det som sker under planeringsprocessen.

4.

Jag minns att jag inför något föredrag eller någon planerings- eller forskningssuppgift satt med tomt huvud och inte kunde komma igång. Jag kom att tänka på den gamla uppslagsboken "När, Var, Hur". De där frågeorden var kanske en nyckel, med vars hjälp det gick att låsa upp planeringsprocessen. Jag gick till den svenska grammatiken och letade bland pronomen och adverb. Snart hade jag en lång lista på ord som frågade om tidpunkt, plats, sätt, orsak och så vidare, ord som: När, Var, Hur, Vem, Vad, Vilka, Varför, Månne, Hurpass, Varifrån, Vartåt ... ord som sedan kunde kombineras med varandra, två och två eller flera tillsammans, till en hel frågestruktur - När hände Vad? Var finns Vem? Varför gjorde vem vad när? etc .. Jag minns att min första fascination långsamt gick över i en oerhörd trötthet, allteftersom alla tänkbara frågor staplades på varandra. Inte blev det bättre när jag kopplade frågorna till långa listor på intressenter, listor på planelement (bebyggelseområden, centra, vägar, fritidsområden), listor på planeringsinstrument (översiktsplaner, detaljplaner, GPF, budgetar). Sedan skulle allt detta inordnas i tidplaner, i en process som skulle leda fram till åtgärder och kanske ett planförslag. På detta sätt kunde jag bygga fantastiska system.

Men vart ledde allt detta egentligen? Blev det, som slutligen genomfördes, bättre än det annars skulle ha blivit? ...

eller kanske sämre? Blev det över huvud taget något resultat, eller drunknade genomförandet i all systematik, så att man till slut la hela projektet på hyllan?

Kanske är det så att en ambitiös planering förutsätter en kontinuitet i kommunens planering, där mycket grundläggande arbete görs på ett sådant sätt att det kan användas om och om igen inom alla möjliga typer av planer och utredningar.

Låt oss i vart fall spara denna frågeställning som en fjärde punkt att återkomma till - Ambitionen som resultatets fiende, i varje fall en viss typ av encyklopediska ambitioner.

5.

Jöran Curman, som jag en gång arbetade hos, brukade ofta dela in planeringsarbetet i tre stadier, Inventering, Analys, Syntes. I planeringen, då och nu, finns en risk att man inventerar sig till döds. Man inventerar fram till en tidpunkt, då man helt enkelt är tvungen att snabbt slänga ihop en syntes, t ex en plan, som ofta är häpnadsväckande lik de idéer man hade redan från början, långt innan man började det digra inventeringsarbetet.

Hur kommer det sig? Det är lätt att misstänka, att det saknas något som binder ihop inventering och syntes. Detta borde vara analysen, där man går igenom inventeringarna och drar slutsatser.

Jag vill mena att den analytiska kopplingen mellan inventering och syntes ofta inte finns. Hur kan nu detta komma sig? Dels beror det på tidsbrist, dels börjar man ständigt om från början i planeringsarbetet - något som GPF, de gemensamma planeringsförutsättningarna, en gång i tiden skulle råda bot på, men inte gjorde. Framför allt är det dock bristande kunskap som är skälet. Vi vet

inte hur saker och ting hänger ihop, vilka slutsatser man skall dra av ett visst inventeringsresultat, vilka effekter en viss åtgärd får. Vi vet helt enkelt inte tillräckligt mycket om sambanden mellan olika företeelser i verkligheten. Vi har inte kunskap för uttalanden av typen "Om det är så och så och vi har dessa och dessa värderingar så bör vi göra så och så".

Kanske finns inga sådana entydiga samband. I så fall kan vi kanske avstå från en massa inventeringsarbete. Finns det å andra sidan kända samband, då bör vi beakta dom annars, behövs inventeringarna ändå inte

Vissa samband finns och vi känner till en del av dem. Denna kunskap om sambanden borde vi själva men framför allt forskarna kunna systematisera, pröva och kommentera. Då krävs en tålmodig, systematisk, analytisk forskning som sannolikt tar lång tid och förutsätter ett kumulativt arbetssätt, som ännu inte inlemmats i vår forskningstradition. Det krävs framför allt en överföring av erfarenheter och praktisk kunskap från planerare till forskare och en överföring av relevanta forskningsresultat från forskarna till de praktiska planerarna.

Bortsett från vilka samband som finns, och om vi känner till dem, så är det här med samband både obekvämt och osäkert. Osäkert därför att sambanden till stor del bygger på värderingar som hela tiden förändras. Obekvämt därför att det minskar politikernas handlingsfrihet och möjlighet till kompromisser. Ingenting är mer verksamt i en låst politisk situation än ologiska, inbördes motstridiga, beslut. I vart fall så länge det inte klart framgår att de är ologiska eller motstridiga. Låt oss minnas det här med analyser och samband som ytterligare en diskussionspunkt.

6.

Planeringen i en kommun är inte en enda entydig process, utan en blandning av en mängd processer, som i bästa fall vävs samman till en helhet, i värsta fall kan uppfattas som en mängd av varandra oberoende stumpar. Man brukar tala om informationsprocessen, beslutsprocessen, kunskapsprocessen osv. Man brukar peka på att besluten adderar sig till varandra i ett sakta byggande, eller också talar man om besluten som ett sätt att succesivt minska valfriheten, tills bara en möjlighet återstår. Kan det vara så att planeringsprocessen skulle bli begripligare om vi höll isär de här processerna tydligare? Kan det vara så att våra roller blev tydligare om vi relaterade dom till dom olika funktioner som dessa processer har?

Man brukar också i detta sammanhang skilja på den formella och den informella processen. Den formella är då den, som syns utåt, den som regleras i lagar och syns i dokument. Den informella sker bakom lykta dörrar, i "fel" sammanhang, mellan "fel" personer och om "fel" saker.

Vad vi alla varit med om, är upplevelsen av att den formella och den informella processen har mycket lite med varandra att göra. Man skulle nu kunna tro att detta är något dåligt, något som borde ändras. I själva verket är det själva grundförutsättningen för att något skall ske, på gott och ont.

Ändå känns det fel att det är så, och jag tror det finns något man kan göra för att förbättra sakernas tillstånd.

Jag tror således att den informella processen kan och bör stimuleras. Detta kan ske genom att man satsar mer än i dag, på studieresor, seminarier på kursgårdar, gemensamma middagar med föredrag, möten med representanter för

näringsliv och organisationer och inte minst möten mellan politiker och tjänstemän, även sådana på de lägre nivåerna i politik och förvaltning, och slutligen möten med vanligt folk

Jag är dessutom övertygad om, att man kan närma den formella och den informella planeringsprocessen till varandra, så att något värdefullt vinnas därur, och utan att man försvårar processen som helhet, men jag har inget recept på hur det kan gå till. Så låt oss också ta upp den frågan till diskussion.

7.

En annan sak som jag och många med mig märkt, är att de hetaste diskussionerna, de allvarligaste meningsmotsättningarna, ofta, när man börjar syna dem närmare i sömmarna, bottnar i skilda uppfattningar om hur det är just nu. Den ene "vet" att det är på ett sätt, den andre att det är på ett annat sätt. Detta ger sedan diskussioner om förslagen till förändringar, som ter sig mycket förvirrande för alla inblandade. En slutsats är, att inventeringarna som görs har ett viktigt syfte, genom skapa en gemensam syn på nuvarande förhållanden, att förankra inventeringsresultaten. Dessa bör de inblandade alltså ta ställning till, så att det klart framgår om man har olika föreställningar om dagens verklighet. Inventeringarna måste därför också vara utformade så, att sådana ställningstaganden är möjliga att åstadkomma.

En annan viktig plattform att gemensamt utgå från, är föreställningarna om vad som sker om ingenting görs. Ofta förs diskussionerna som om detta, att inget görs, är det samma som att allt förblir som det är. Men det vet vi i alla fall, att så är det vanligen inte. Vill man att allt skall förbli som det är, måste man inte sällan ta till ganska drastiska åtgärder.

Alltså, viktigt i arbetet med att komma fram till en plan, är att hitta gemensamma utgångspunkter, som alla kan vara överens om, om inte på annat sätt, så dock genom att vara överens om vad man inte är överens om, och på vilket sätt ens åsikter i så fall skiljer sig. Denna gemensamma utgångspunkt skall bilda grunden för beslut om att en planering behövs och för direktiven till denna planering. En viktig fråga blir då, Hur skapa en sådan gemensam utgångspunkt och hur redovisa den?

8.

Vi planerare har, som alla andra människor, en tendens att fastna för modeord, "aktuella" frågeställningar. Det kan gälla trafik, storskalighet, flexibilitet, integration, energi, miljö... I lyckliga fall förs de nya frågeställningarna in som en byggsten i en större helhet, i värsta fall får planeringen en slagsida åt ett eller annat håll. Att skapa en balans i process och förslag, så att allt det viktiga beaktas, och inget får för stora proportioner, är en viktig arbetsuppgift. På samma gång är just dessa förskjutningar mot modetendenser det som kan ge kvaliteter utöver det vanliga. Det är förskjutningarna som är det tidstypiska och bildar underlaget till det vi senare uppfattar som en stil.

Om det jag nu sagt är riktigt, så är en viktig uppgift för oss planerare, att ge utrymme för, och verka för, stilen, uttrycket, det tidstypiska, det udda och personliga, och samtidigt se till att inte vanliga kvaliteter blir förbisedda.

Det är alltså rent av värdefullt att medvetet välja en annan tyngdpunkt i ett projekt än den gängse, men det får inte leda till att man struntar i en massa viktiga detaljer som inte ligger i tiden. Detta att bevaka normer och standard och ändå inte förhindra uttryck och experi-

ment är svårt

Så har vi då ytterligare en frågeställning: "Hur uppnå uttryck utan att förlora andra kvaliteter?"

9.

När jag en gång i tidernas begynnelse arbetade med en utredning åt Naturvårdsverket, som skulle innehålla råd och anvisningar till dem som planerade stugbyar, så letade vi efter skäl till varför vissa stugbyar var lyckade och andra inte. Vi undersökte sådant som storlek, hustyp, läge i landet, service, läge i förhållande till attraktioner och så vidare i all oändlighet. Till slut kom vi fram till att det bara fanns en gemensam nämnare för de lyckade stugbyarna. Det vi fann var att alla lyckade stugbyar hade en eldsjäl bakom sig. En människa som med hela sin själ arbetade för och trodde på anläggningen.

Jag har senare i otaliga fall fått detta bekräftat, utan eldsjäl blir ingenting bra. Och det gäller inte bara stugbyar utan allting.

Dessa eldsjälar är ofta udda människor, inte minst därför att de bara kan se verkligheten genom sitt brinnande intresses glasögon. Därför blir de ofta motarbetade, bortkompromissade.

En viktig uppgift för oss planerare är att ta till vara dessa eldsjälar, anså, hjälpa fram. Det är genom dem, som intressanta saker kan ske, nya grepp kan utvecklas, omöjliga projekt kan föras i hamn.

Alltså, hur involvera eldsjälarna i planeringsprocessen och hur integrera deras projekt i planerna.

Jag skall nu skissa ett planeringssystem i en kommun. Det blir inte speciellt originellt, utan tar upp gamla idéer, dock med vissa modifieringar.

A.

Planeringssystemet skulle kunna bestå av en kunskapsdel, där vissa personer i förvaltningarna bevakar vad som sker i kommunen och utanför den. Deras uppgift är att kontinuerligt kartlägga och beskriva nuläget för planerare, politiker, näringsliv och allmänhet, och göra det på ett sådant sätt att man kan utläsa om bevarandeåtgärder måste sättas in, därför att något värdefullt håller på att försvinna, om skyddsåtgärder skall till, därför att något oönskat håller på att ske, om möjligheter dykt upp, som bör tas till vara, och om värderingar håller på att förändras, så att tidigare beslut bör omprövas.

Dessa beskrivningar bör ske systematiskt, på ett likartat sätt år för år, vara allmänt tillgängliga, dvs finnas på bibliotek, diskuteras i pressen, ställas ut etc. Vid redovisningen bör alla tänkbara redovisningstekniska knep tillgripas för att göra materialet lättillgängligt och lätt att förstå. Det bör kunna läsas på flera nivåer, snabbt och översiktligt eller noggrant och detaljerat. Det bör stimulera till diskussioner och debatt. Det kan mycket väl delvis vara baserat på enkäter, intervjuer etc.

I anslutning till detta kan politiker diskutera hur resurser skall fördelas mellan de olika behov som inventeringarna avslöjar.

Det enda sättet att klara sig genom det enorma pappersflöde som det "papperslösa" samhället åstadkommer, är att utveckla ett redovisningssystem där nyheter förs in mer eller mindre automatiskt och lyfts fram genom att tydligt sättas in i kända helheter, (med streck i kanten, understrykningar, röd text).

Eftersom jag tror att man skall börja varje planeringsuppgift brett, konkret och provocativt, för att sedan snabbt avgränsa sig till det som visat sig vara

viktigt, måste inventeringsarbetet ske fritt från planeringsuppgifterna. Det skall blixtsnabbt, kanske med datorns hjälp, gå att få fram viktiga fakta.

Nyanställda tjänstemän och nya politiker skall få en noggrann utbildning i hur denna informationsresurs kan användas. Kursverksamheten kan på liknande sätt lära allmänheten och organisationer vad som finns i denna informationsbank och hur man får fram det. Kanske kan man dessutom engagera kursdeltagare i vissa delar av inventeringsarbetet.

B.

Politikerna skall formulera de mål och riktlinjer som skall bilda utgångspunkten för planarbetet och utifrån vilka planen skall bedömas. Men det är orimligt att begära att politikerna skall uttrycka mål och åsikter rakt ut i luften. De, om några, är medvetna om alltings villkorlighet. Mål, riktlinjer, att-satser kan egentligen bara formuleras utifrån en föreställning om hur företeelser i verkligheten hänger ihop.

En annan del av planeringssystemet skall därför bestå av sambandsbeskrivningar. Dessa är svåra och komplicerade att åstadkomma, och kan sannolikt bara förmedlas i samband med kurser, diskussioner, seminarier, planeringsspel och så vidare. Redovisningarna av, eller kanske snarare undervisningen om, samband, bör hållas fri från planeringsuppgifter. Det är i det här sammanhanget, som värderingar formuleras, prövas, fixeras och redovisas. Det är här som en beslutsberedskap skapas.

I anslutning till arbetet med sambandsbeskrivningarna kan politiker formulera program, diskutera i partigrupper vad som är viktigast, vad man är beredd att offra för att vinna annat. Denna debatt måste vara ständigt pågående och

sannolikt intern. Många obehagliga avvägningar måste göras i detta sammanhang, mycket energi måste läggas på att formulera varför man tycker och beslutar som man gör. Många åsikter måste revideras allteftersom nya samband klarläggs. Det är också i detta sammanhang som politiker överför sina värderingar till tjänstemännen, som rättesnören inför framtida avvägningar.

Arbetet med sambandsbeskrivningarna kan skapa situationer, som vägleder planerarna, men inte låser politikerna inför de slutliga ställningstagandena, kompromisserna.

C.

Vad skall då detta leda till för en plan och vem skall arbeta med den? Ja, precis som nu kommer planerna att vara mycket skiftande till sin karaktär, sektoriella och övergripande, detaljerade och översiktliga, geografiskt avgränsade och för hela kommunen. Deras innehåll och utformning kommer att bero på vad de skall reglera och vem de riktar sig till.

Några saker vill jag hoppas på.

För det första, att det klart framgår vilka direktiv som planerarna fått under arbetets gång, när och från vem de fått dem.

För det andra, att det klart framgår vad som är beslut och vad som bara är illustrationer. Att besluten tydligt redovisar vad man beslutat om. Det är ingen mening med att besluta att det skall vara villor i ett område, om enda skälet till beslutet är att man inte vill att allt för många skall bo där. Då är det bättre att besluta om ett maximalt antal invånare. Det är inte lämpligt att besluta om ett exploateringsstal, om man egentligen eftersträvar en viss hustyp.

För det tredje, att skälen till besluten klart redovisas, vilket sannolikt innebär, att man redovisar sin bild av nuläget och

sina föreställningar om vad besluten skall leda till. Man bygger inte ett bostadsområde för att det behövs ett bostadsområde, utan därför att det är långa bostadsköer, ont om arbetskraft, ont om sysselsättning för byggarbetare, eller av något annat mer eller mindre väl genomtänkt skäl.

För det fjärde, att man redovisar de alternativ, både vad gäller enskilda planelement och helhetslösningar, som man studerat. Arbetet med alternativen kan ses som undersökningar, som skall leda fram till vilka beslut som behövs och är rimliga, för att det man vill åstadkomma skall kunna ske.

För det femte, att man med illustrationer visar vad som ryms inom ramen för fattade beslut, och där så behövs vad som inte ryms. Illustrationerna skall lämpligen visa gränserna för vad som tillåts inom planen.

Som nog framgått av mina förslag, så tror jag att alltför mycket energi läggs ned på att besluta i småsaker. I stället missar man de stora linjerna. Man missar också att överföra sina tankar, värderingar, resonemang, till andra planeringsnivåer och överför i stället bilder, t ex fysiska planer, som innehåller en mängd information om sådant som man inte alls beslutat om. Kanske borde en fysisk plan bestå av en rad att-satser med tillhörande illustrationer.

För att sammanfatta: Inventeringarna resulterar i utdelandet av planeringssuppgifter. Sambandsstudierna resulterar i ställningstaganden till ledning för arbetet med alla de avvägningar, som måste göras under själva planarbetet. Planerna ger direktiv för fortsatt arbete och illustrerar vad som ryms inom ramarna för dessa direktiv. De ger också motiven för dessa direktiv med utgångspunkt i nulägesbeskrivningar och redo-

visningar av samband.

Låt mig avslutningsvis samla ihop de olika påståenden och frågor jag lämnat efter mig och som jag hoppas skall ge stoff till en diskussion:

1. Den goda helheten består vanligen inte av de bästa delarna. Hur hitta övergripande begrepp som kan uttrycka helheter?
2. Vägen är ibland viktigare än målet. Vilka krav kan ställas på själva arbetsprocessen?
3. Pröva många alternativ och dokumentera vad Du gör. Hur avgöra vilka alternativ som bör prövas?
4. Ambitionerna kan vara resultatets fiende. Efter vilka grunder skall man välja de aspekter som skall studeras?
5. Vi vet för lite om sambanden mellan planelement. Hur spåra och redovisa samband?
6. De informella processerna är en förutsättning för bra planeringsresultat. Hur göra de informella processerna öppnare utan att försvåra arbetet?
7. Många konflikter i planeringsprocessen beror på oenighet om nuläget. Hur skapa ett gemensamt synsätt att utgå från?
8. Det är planering med "slagsida" som ger de intressanta resultaten. Hur stimulera till uttryck och originalitet?
9. Utan engagerade människor får man inga bra resultat. Hur ta till vara eldsjälarna?

Dessutom hoppas jag på en diskussion om mitt förslag till planeringsprocess.

- A. Inventeringarna bör göras skilda från planeringen men så att de dels ger indikationer om att åtgärder behöver vidtas, dels ger nödvändigt underlag för utformning av beslutsunderlag.
- B. Arbetet med analyser av samband bör ske fristående från arbetet med att utforma planer. Sannolikt bör det delvis ske i partigrupperna och ha formen av gemensamma diskussioner, seminarier och kurser där forskare, gästkritiker, kulturpersonligheter och fristående konsulter bjuds in.
- C. Planerna kan utformas på ett helt annat sätt än nu, så att det klarare framgår vad de är ämnade att åstadkomma vad som beslutas i dem, motiven till besluten och vad som rymms inom besluten.

(Artikeln är baserad på ett anförande vid Sv kommunförbundets seminarium En översiktsplanerarens dilemma - PBL och NRL.)